

Andrzej Bisztyga¹   Paweł Kuczma²

Stosunki pomiędzy państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi w Polsce

Słowa kluczowe: wolność sumienia i religii, gwarancje wolności sumienia i religii, stosunki między państwem a kościołami i związki wyznaniowe, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Keywords: freedom of conscience and religion, guarantees of freedom of conscience and religion, relations between the state and churches and religious associations, the Constitution of the Republic of Poland

Streszczenie

Wolność sumienia i religii jest podstawą nowoczesnej koncepcji demokratycznego państwa rządzonego prawem. Koncepcja ta stanowi jednocześnie źródło ograniczeń tej wolności. Wolność sumienia i religii nie może być rozpatrywana wyłącznie w sferze psychiki i w sferze prywatności. Wręcz przeciwnie, ma on ważny wymiar prawa publicznego. Autorzy przedstawiają i analizują regulację konstytucyjną na tle zasad określających pozycję kościołów i związków wyznaniowych w państwie oraz ich stosunki z państwem.

---

¹ ORCID ID: 0000-0002-6579-9656, doktor habilitowany, Instytut Nauk Prawnych, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Europejskiego i Międzynarodowego Publicznego, Uniwersytet Zielonogórski. E-mail: A.Bisztyga@wpa.uz.zgora.pl.

² ORCID ID: 0000-0003-1443-4742, doktor habilitowany, Instytut Nauk Prawnych, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Europejskiego i Międzynarodowego Publicznego, Uniwersytet Zielonogórski. E-mail: p.kuczma@wpa.uz.zgora.pl.

Abstract**Relations between the state and churches and religious associations in Poland**

Freedom of conscience and religion is the foundation of the modern concept of a democratic state ruled of law. This concept is a source of limitations for this freedom. This freedom cannot be considered solely in the sphere of the psyche and in the sphere of privacy. The author presents and analyzes the regulation in question against the background of the principles determining the position of churches and religious associations in the state and their relations with the state.

✱

I. Wstęp

Deklaracje Polaków dotyczące wiary w Boga są niemal powszechne. Od końca lat dziewięćdziesiątych niezmiennie ponad 90% ankietowanych (92% – 97%) uważa się za osoby wierzące (w 2018 r. odsetek ten wynosił 92%). Do regularnie praktykujących religijnie (przynajmniej raz w tygodniu) zalicza się mniej więcej co drugi dorosły Polak, natomiast co ósmy w ogóle nie praktykuje³. Polska należy zatem do najbardziej „wierzących” państw Unii Europejskiej⁴. Uwzględniając oczekiwania społeczne⁵, doceniając wkład Kościoła katolickiego w walkę z komunizmem, a także polskie tradycje historyczne oraz „uniwersalne wzorce”⁶ w obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

³ R. Boguszewski, *Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego*, Komunikat z badań CBOS 2018, nr 147, s. 1–2.

⁴ Z badań pochodzących z 2014 r. wynika, że najwięcej Europejczyków wierzących w Boga mieszka na Malcie (94%), więcej niż 90% jest ich także w Turcji i Rumunii, a ponad 80% proc. na Cyprze. P. Bieliński, *Religijność w Europie*, <https://www.niedziela.pl/arttykul/10660/Religijnosci-w-Europie> (26.02.2021).

⁵ Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K 52/13, stwierdził: „Społeczeństwo polskie przywiązuje dużą wagę do religii oraz wolności jej uzewnętrzniania, (...) wolność religii jest nie tylko gwarantowana konstytucyjnie i konwencyjnie, lecz jest także jedną z podstawowych wartości moralnych w polskim społeczeństwie”.

⁶ A. Łopatka, *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*, Warszawa 1995, s. 9.

z 2 kwietnia 1997 r. została wyrażona zasada wolności sumienia i wyznania (art. 53). Zakres regulacji konstytucyjnej dotyczący wolności sumienia i religii jest szerszy niż dyspozycja art. 53, ponieważ do wolności tej nawiązuje treść art. 25 dotycząca sytuacji prawnej kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, a także określający Polskę jako państwo neutralne światopoglądowo oraz art. 48 Konstytucji statuujący prawo rodziców do wychowywania dzieci w zgodzie z własnymi przekonaniami. Znaczenie prawne tej wolności akcentuje również art. 85 ust. 3 Konstytucji, który wprowadza prawo do odmowy odbywania służby wojskowej ze względu na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne. Z tego też względu materia poświęcona tej wolności pozostaje w asymetrii do innych postanowień konstytucyjnych odnoszących się do problematyki praw człowieka⁷.

Specyfika polskiej regulacji konstytucyjnej wynika z silnych związków państwa polskiego z Kościołem katolickim datujących się jeszcze od czasów średniowiecza, jak również z tego, że Polska uchodziła przez wiele wieków za państwo niezwykle tolerancyjne w sferze światopoglądowej i religijnej. Przedmiotem artykułu jest ukazanie sytuacji prawnej kościołów i związków wyznaniowych w Polsce w oparciu unormowania konstytucyjne. W artykule zostanie ukazana relacja pomiędzy art. 25 i art. 53 Konstytucji, rozumienie zasady równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych, a także zostaną zidentyfikowane podmioty zasad określających wzajemne stosunki między państwem a wspólnotami religijnymi.

II. Związek i relacje między art. 25 i art. 53 Konstytucji RP

„Materia konstytucyjna dotycząca wolności sumienia i wyznania składa się z dwu części: instytucjonalnej, dotyczącej zwłaszcza relacji między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, regulowanej przede wszystkim w art. 25 Konstytucji, oraz części odnoszącej się do indywidualnych gwarancji wolności sumienia i wyznania, wynikających zwłaszcza z art. 53 Konstytucji”⁸. Oba te przepisy mają wobec siebie komplementarny charakter

⁷ K. Complak, *Art. 53, [w:] Komentarz. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014, s. 84.

⁸ Wyrok TK z 2 grudnia 2009 r., sygn. U 10/07.

i powinny być traktowane jako całość. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego fakt zamieszczenia regulacji odnoszącej się do stosunków pomiędzy państwem a kościołem w rozdziale I Konstytucji pośród zasad ustrojowych nie oznacza pierwszeństwa tego przepisu nad przepisem art. 53 w procesie wykładni. Polski ustrojodawca zastosował bowiem metodę dyspersji, polegającą na unormowaniu problematyki wyznaniowej w kilku artykułach Konstytucji rozrzuconych w jej różnych miejscach, co nie wpływa jednak na hierarchię tych przepisów⁹.

Stanowisko to może budzić pewne zastrzeżenia, gdyż godzi w koncepcję spójności materii konstytucyjnej i podważa zasadność stosowania wykładni systemowej w odniesieniu do problematyki „wyznaniowej”. Nie wydaje się oczywiste, aby ustrojodawca chciał przyznać normom z art. 53 Konstytucji identyczną moc jak zasadom Konstytucji. Można się zastanawiać, że gdyby regulacja odnosząca się do wolności wyznania i religii miała tak duże znaczenie, jak chce tego Trybunał Konstytucyjny, to zostałaaby uregulowana znacznie wcześniej w rozdziale II. Gdyby z kolei znaczenie prawne art. 25 było identyczne do wartości normatywnej, która niesie art. 53, to materie te zostałyby uregulowane w jednym, rozbudowanym artykule lub artykułach następujących po sobie bezpośrednio (metoda kondensacji)¹⁰.

Należy też zwrócić uwagę, na jeszcze jedną kwestię. Mianowicie relacja pomiędzy art. 25 a art. 53 Konstytucji dotyczy innej sfery. Artykuł 25 odnosi się bowiem do bezstronności państwa w sferze wyznaniowej (religijnej) formułując założenie o świeckim (niewyznaniowym) charakterze państwa. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zostały zobowiązane do zachowania bezstronności w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych. W ten sposób Rzeczypospolita zrezygnowała za opowiadaniem się za określoną religią, która miałaby mieć uprzywilejowaną pozycję wobec innych religii. Oznacza to, że w Polsce określone wyznanie (religia) nie stanowi sprawy publicznej, a działalność państwa powinna być prowadzona bez nasycenia jej treściami religijnymi (w przeciwieństwie do państw wy-

⁹ J. Szymanek, *Konstytucyjna regulacja stosunków państwo-kościół (ujęcie komparatystyczne)*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 4, s. 24–29.

¹⁰ Metodę tę charakteryzuje ujmowanie materii wyznaniowej w sposób zblokowany, grupujący normy prawne regulujące problematykę wyznaniową w jednym obszernym artykule albo w szeregu artykułach. Ibidem, s. 24–29.

znaniowych)¹¹. Zatem art. 25 ust. 2 nawiązuje pośrednio do koncepcji ateizmu („ateizmu państwa”) i stanowi pewne uzupełnienie regulacji z art. 53 Konstytucji nawiązującej do wolności sumienia i religii. Władze publiczne mają być „wolne od boga”, czy szerzej, od wszelkich ideologii o charakterze religijnym, światopoglądowym czy filozoficznym, a jednocześnie szanować i tolerować takie poglądy jednostek. Artykuł 25 ust. 2 zawiera zatem pewną namiastkę wyrażenia ideologii ateistycznej, w odróżnieniu od pozostałych regulacji konstytucyjnych (w szczególności art. 53) poświęconych wyłącznie problematyce wyznaniowej.

Biorąc pod uwagę relację pomiędzy art. 25 a art. 53 Konstytucji warto wskazać, że art. 53 odnosi się do ochrony tego dobra w wymiarze indywidualnym, który ma charakter fundamentalny i pierwotny, ponieważ ochrona ta integralnie jest zespolona z ochroną osobowej godności człowieka. Artykuł ten zapewnia bowiem ochronę jednostce i rodzinie. Tymczasem art. 25 znajduje zastosowanie w wymiarze zbiorowym, ponieważ odnosi się wyłącznie do kościołów i związków wyznaniowych i ich relacji z państwem i ma wobec tego charakter wtórny¹².

III. Pozycja kościołów i związków wyznaniowych

Sytuację prawną w Polsce kościołów i związków wyznaniowych określa Konstytucja w art. 25 ust. 1 stanowiąc, że kościoły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione. Formalnie zatem żaden z kościołów lub związków wyznaniowych nie powinien posiadać uprzywilejowanej pozycji w państwie¹³, a ustawodawca nie może formułować takich kryteriów, za pomocą których dochodziłoby do różnicowania pozycji prawnej kościołów i związków wyznaniowych. Legalnie istniejące w Polsce kościoły i związki wyznaniowe powinny zatem posiadać takie same prawa i obowiązki¹⁴. Z zasady równouprawnia

¹¹ Wyrok TK z 2 grudnia 2009 r., sygn. U 10/07.

¹² M. Kasiński, *Wolność sumienia i wyznania jako dobro chronione w prawie administracyjnym (wybrane problemy)*, [w:] *Dobra chronione w prawie administracyjnym*, red. Z. Duniewska, Łódź 2014, s. 120.

¹³ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015, s. 67.

¹⁴ J. Matwiejuk, *Zasady określające stosunek państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2009, s. 84.

wynika zakaz ustanowienia religii państwowej, a więc nadanie państwu formuły wyznaniowej, bez względu na to, że jest zakorzeniona w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu. Podstawą aksjologiczną dla równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych w RP stanowi przyjęcie zasady równości wszystkich ludzi (art. 32 Konstytucji), z uwagi na okoliczność, że są oni „noscicielami tej samej godności osoby ludzkiej” (godność osobowa)¹⁵.

Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego zasada równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych oznacza, że „wszystkie kościoły i związki wyznaniowe posiadające wspólną cechę istotną powinny być traktowane równo. Jednocześnie zasada ta zakłada odmiennie traktowanie kościołów i związków wyznaniowych, które nie posiadają wspólnej cechy istotnej z punktu widzenia danej regulacji”¹⁶. Jeśli natomiast pomiędzy podmiotami wskazanymi w art. 25 ust. 1 Konstytucji zachodzą znaczące różnice, należy każdy z nich potraktować w sposób odmienny i zawsze odpowiednio do tego zróżnicowania (sygn. akt K 55/07). Trybunał Konstytucyjny zauważył także, że zróżnicowania prawne między kościołami i innymi związkami wyznaniowymi mogą wynikać z różnic faktycznych (np. faktyczna liczba wyznawców, stopień ugruntowania wspólnoty w dziejach państwa), ale jednoznacznie orzekł, że „zasada równouprawnienia nie tworzy ekspektatywy uzyskania równości faktycznej”¹⁷, ponieważ jeśli istnieją różnice między podmiotami, podmioty te należy traktować odmiennie. W konsekwencji wyrażenie zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych nie oznacza, aby podmioty te miały być traktowane w każdej sytuacji identycznie. Jest to wynikiem przyjętej na gruncie ustawy zasadniczej semantyki. Ustrojodawca celowo posłużył się konstrukcją równouprawnienia a nie równości i w ten sposób wykluczył konieczność identycznego (równego) traktowania wspólnot religijnych.

Pomimo konstytucyjnej deklaracji równości dalsza część artykułu 25 Konstytucji może być uznana jako podważająca deklarację równouprawnienia. Konstytucja odnosi się bowiem *expressis verbis* do sytuacji Kościoła katolickiego stanowiąc, że stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską

¹⁵ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 69.

¹⁶ Wyrok TK z 2 kwietnia 2003, sygn. K 13/02.

¹⁷ Wyrok TK z 14 grudnia 2009 sygn. K 55/07.

i ustawy (ust. 4). Natomiast stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami (ust. 5). Taka redakcja art. 25 Konstytucji wskazuje na dominację Kościoła katolickiego w strukturze wyznaniowej społeczeństwa polskiego oraz dokonuje wyróżnienia tego Kościoła na tle innych kościołów i związków wyznaniowych¹⁸. Trybunał Konstytucyjny takie ujęcie uzasadniał następująco: „Kształtujący się w Rzeczypospolitej Polskiej model państwa świeckiego (...) musiał uwzględniać odpowiednie treści normatywne przepisów konkordatu, który po ratyfikacji stał się aktem prawnym porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej o wyższej mocy obowiązywania niż ustawa”¹⁹. Według Trybunału szczególna pozycja Kościoła Katolickiego nie może jednak naruszać wolności sumienia i wyznania jednostek, ani też nie może uzasadniać takiej aktywności państwa, której celem byłoby utrzymanie lub zwiększenie dominacji tego wyznania²⁰.

Zdaniem TK „regulacja konstytucja zawarta w art. 25 Konstytucji w sposób całościowy normuje sprawy związane z równouprawnieniem kościołów i z tego względu nie zachodzi potrzeba odwoływania się w tym zakresie do art. 32 Konstytucji”²¹ statuującego zasadę równości.

Przepis art. 25 Konstytucji określając wzajemne stosunki między państwem a Kościołami i związkami wyznaniowymi formułuje pięć zasad:

- zasadę równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych (ust. 1),
- zasadę bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań jednostki (ust. 2),
- zasadę wzajemnego poszanowania niezależności i autonomii państwa oraz kościołów i innych związków wyznaniowych (ust. 3),
- zasadę współdziałania państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi (ust. 3),
- zasadę konsensualnej regulacji stosunków pomiędzy państwem

---

¹⁸ W. Włoch, *Wolność sumienia i religii jako „constitutional essentials”*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 1, s. 184.

¹⁹ Wyrok TK z 23 października 2007 r., sygn. akt U 10/07.

²⁰ Ibidem.

²¹ Wyrok TK z 2 kwietnia 2003 r., sygn. K 13/02.

a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w formach, które odpowiadają ich charakterystyce (ust. 4 i 5)²².

„Całokształt tych regulacji sprawia, że w chwili obecnej Kościoły i związki wyznaniowe mogą korzystać z przysługującej im wolności religijnej, której zakres stanowiący jest w ustawach indywidualnych, regulujących ich sytuację prawną – aktualnie 15 podmiotów; ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz innych aktach prawnych powszechnie obowiązujących. (...) W płaszczyźnie ustrojowej zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyklucza możliwość ustanowienia religii państwowej, nadania państwu charakteru wyznaniowego”²³. Konsekwencją tego stanowiska jest możliwość nieidentycznego traktowania kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, jeżeli nie posiadają one jakiejś cechy relewantnej. Rozwiązania prawne odnoszące się do kościelnych osób prawnych nie muszą być zatem jednakowe, a ich zróżnicowanie powinno uwzględniać odmienności związane ze specyfiką i historycznych ukształtowaniem ich sytuacji²⁴.

Pomimo formalnie zagwarantowanego równouprawnienia kościołów i związków wyznaniowych zauważalna jest preponderancja pozycji Kościoła katolickiego. Przykład stanowi choćby obecność krzyża w sali plenarnej Sejmu RP. Krzyż ten został powieszony samowolnie przez dwóch posłów w nocy z 19 na 20 października 1997 r., a formalne próby jego usunięcia okazały się bezskuteczne²⁵. Kancelaria Sejmu zamówiła 4 opinie prawne, których autorzy nie dopatrzyli się w obecności symbolu religijnego w Sejmie naruszenia Konstytucji²⁶. W treści opinii wskazywano m.in., że „w Polsce krzyż ma znaczenie nie tylko religijne związane z symboliką chrześcijańską, ale także patriotyczne, jako znak tożsamości narodowej «obejmującej tradycję i kulturę»”²⁷.

²² L. Garlicki, *Art. 25, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. IV, red. L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 7.

²³ M. Bielecki, *Wolność religijna Kościołów i związków wyznaniowych według regulacji polskiego prawa karnego*, „Nurt SVD” 2018, nr 2, s. 218.

²⁴ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 145.

²⁵ Wniosek Klubu Poselskiego Ruch Palikota o wydanie zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP.

²⁶ Aktualnie inne krzyże znajdują się w kompleksie budynków Sejmu, a także w Sali plenarnej izby wyższej – w Senacie.

²⁷ R. Piotrowski, *Opinia na temat wniosku dotyczącego „wydania zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP”*, „Zeszyty Prawnicze

Także judykatura nie dopatrzyła się w umieszczeniu w budynkach organów pełniących funkcje publiczne naruszenia dóbr osobistych. „Sam fakt zawieszenia symbolu religijnego w budynku władzy publicznej nie jest wystarczający dla przyjęcia naruszenia swobody sumienia”²⁸. Również pozostawienie krzyża w lokalu wyborczym, na który pomieszczenie udostępniła szkoła podstawowa, nie może być odczytane jako dyskryminacja innych wyznań²⁹.

Stanowisko polskiej judykatury stoi w pewnej opozycji do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W sprawie *Lautsi przeciwko Włochy*³⁰ Trybunał zajmował się obecnością krzyża w szkole. Trybunał zauważył, że na państwie ciąży obowiązek powstrzymywania się od nawet pośredniego narzucania wiary w miejscach, w których osoby są od niego zależne, a w szczególności wobec dzieci, którym brakuje jeszcze zmysłu krytycznego umożliwiającego zdystansowanie się do przekazu wynikającego z preferencyjnego wyboru Państwa w kwestii religijnej. Trybunał zauważył, że symbol krucyfiksu ma wiele znaczeń, ale znaczenie religijne ma charakter dominujący. Trybunał uznał również, że uzewnętrznianie bez ograniczeń co do miejsca i formy, rytuałów i symboli określonej religii w kraju, w którym większość społeczeństwa ją wyznaje, może stanowić presję na uczniów niepraktykujących tej religii lub na innych wyznających inną religię.

Tymczasem statuowana w art. 25 ust. 2 Konstytucji zasada bezstronności wymaga od władz publicznych jednakowego traktowania wszystkich przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych oraz zachowanie wobec nich równego dystansu. Zasada ta nie zezwala na manifestowanie przez władze publiczne swoich sympatii czy dezaprobaty dla określonych wyznań i reprezentujących je wspólnot. Rozwinięciem tej zasady jest brzmienie art. 10 ust. 1 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania³¹, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska jest państwem świeckim, neutralnym w sprawach religii i przekonań³². Konflikt pomiędzy zasadą neutralności światopoglądo-

BAS” 2011, nr 4(32), s. 61 z powołaniem się na wyrok TK z 24 listopada 2010 r., sygn. akt K 32/09.

²⁸ Wyrok SA w Łodzi z 28 października 1998 r., sygn. akt I ACa 612/98.

²⁹ Postanowienie SN z 15 lipca 2010 r., sygn. akt III SW 124/10.

³⁰ Wyrok ETPC z 3 listopada 2009 r., skarga nr 30814/06.

³¹ Ustawa z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155).

³² R. Wieruszewski, *Opinia na temat wniosku Klubu Poselskiego Ruch Palikota o wydanie zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża lacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu*

wej państwa a wolnością sumienia i religii jawi się w tym wypadku wyraźnie. Wolność sumienia i wyznania zezwala na uzewnętrznianie swoich przekonań religijnych w sferze publicznej jednostkowym posłom np. poprzez noszenie symboli religijnych, składanie ślubowania zawierającego odwołanie do Boga czy uczestniczenie w obrzędach. Natomiast Sejm działający *in corpore*, jako organ władzy publicznej, powinien być od symboli religijny wolny, w przeciwnym wypadku może pojawić się uzasadniony zarzut o afirmację określonej religii przez organ państwowy³³.

Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych nie może być jednak rozumiana jako synonim neutralności. Państwo może zatem wspierać działalność wspólnot wyznaniowych pod warunkiem, że taka aktywność będzie służyć dobru człowieka i dobru wspólnemu, a więc podstawowym zasadom konstytucyjnym³⁴. Konstytucyjnie zagwarantowana bezstronność państwa nie może być traktowana jako imperatyw przyjęcia pozycji biernej wobec potrzeb kościołów i związków wyznaniowych³⁵. Z tego względu kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z tzw. Funduszu Kościelnego z przeznaczeniem ich na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej czy wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej. Państwo jednak nie może angażować się w spory doktrynalne pomiędzy poszczególnymi wyznaniem i jest zobowiązane do zachowania neutralności światopoglądowej³⁶.

IV. Podmioty zasad określając wzajemne stosunki między państwem a wspólnotami religijnymi

Za kościoły i związki wyznaniowe ustawodawca uznaje wspólnoty religijne zakładane w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej, posiadające

---

RP, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2011, nr 4(32), s. 87.

³³ Ibidem, s. 84.

³⁴ K. Complak, *Art. 25*, [w:] *Komentarz. Konstytucja...*, s. 41.

³⁵ Wyrok TK z 14 grudnia 2009 r., sygn. K 55/07.

³⁶ M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013, s. 262–263.

własny ustrój, doktrynę i obrzędy kulturowe³⁷. Wydaje się, że pojęcie „kościół” zawiera się w terminie „związek wyznaniowy”, a dualizm pojęciowy występujący na gruncie Konstytucji wynika z faktu, że niektóre wspólnoty religijne określają swoją wspólnotę religijną za kościół³⁸. Z tego też względu konstytucyjna regulacja wyklucza stwarzanie „kościółom” pozycji uprzywilejowanej wobec „związków wyznaniowych”³⁹. Inny pogląd na kwestie terminologiczne był jednak formułowany podczas prac KKZN. Przedstawiciel Episkopatu Polski J. Krukowski wskazywał, że „w stanowisku wspólnot religijnych termin kościół odnosi się tylko do wspólnot chrześcijańskich, natomiast inne noszą nazwę związków wyznaniowych”. Jeszcze dalej w swoim rozważaniu idzie M. Sitarz twierdząc, że „nazwa „Kościół” powinna być stosowana nie tyle ogólnie do wspólnot chrześcijańskich, ile do Kościoła Katolickiego”⁴⁰. Z kolei papież Benedykt XVI, „Kościołem” nazywał Kościół Katolicki i „Kościoły prawosławne”, natomiast inne, wyrosłe w okresie reformacji, oparte na doktrynie chrześcijańskiej, określał mianem „wspólnot religijnych”.

Wspólnoty religijne są niezależne od państwa przy wykonywaniu swoich funkcji religijnych, podlegają ochronie prawnej. Korzystają one ze swobody pełnienia funkcji religijnych, mają prawo do: 1) posiadania, zarządzania oraz zakładania i poszerzania cmentarzy grzebalnych; 2) nauczania religii oraz wychowywania religijnego dzieci i młodzieży, zgodnie z wyborem dokonanym przez ich rodziców lub opiekunów prawnych; 3) zakładania, prowadzenia szkół, przedszkoli oraz innych placówek oświatowo-wychowawczych i opiekuńczo-wychowawczych; 4) zakładania i prowadzenia szkół duchownych i seminariów duchownych; 5) wydawania prasy, książek, druków oraz zakładania i posiadania wydawnictw oraz zakładów poligraficznych; 6) organizowania i prowadzenia związanej z wypełnianiem swoich funkcji działalności kulturalnej i artystycznej. W ramach tych rodzajów działalności organy

³⁷ Art. 2 pkt 1 ustawy z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155).

³⁸ Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska ‘Sacramentum Caritatis’ o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła*, Kraków 2007, nr 15.

³⁹ L. Garlicki, *Art. 25...*, s. 11.

⁴⁰ M. Sitarz, *Zasada uprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*, „Kościół i Prawo” 2015, t. (4)17, nr 1, s. 154.

władzy publicznej powinny zagwarantować równość wspólnotom religijnym oraz zachować bezstronność.

V. Zakończenie

Polskę należy traktować jako kraj tolerancyjny, szanujący takie rytuały religijne, które wywołują kontrowersje natury moralnej (np. ubój rytualny), nawet jeśli inaczej postrzegają ojczyznę rodacy i narody sąsiednie⁴¹. Współczesne trendy w Europie prowadzą do separacji państwa od kościołów i związków wyznaniowych, co widać na przykładzie kościołów państwowych tracących swoją pozycję i znaczenie⁴². Polska Konstytucja również zakłada niezależność obu organizacji. W praktyce istnieje jednak szczególna więź pomiędzy państwem i Kościołem katolickim. Z tego względu przyjęty w Rzeczypospolitej model ukształtowania relacji pomiędzy państwem a Kościołem należy określić jako model pośredni pomiędzy modelem państwa świeckiego a wyznaniowego („modelu państwa świeckiego w wersji separacji przyjaznej” Kościołowi)⁴³. Konstytucja regulacja odnosząca się do kościołów i związków wyznaniowych dopuszcza korzystanie z tej wolności poprzez uprawianie kultu także przez takie wspólnoty religijne, które posiadają nieuregulowaną sytuację prawną. Nie będą mogły one jednak korzystać przykładowo z prawa do nauczania swojej religii w szkołach. Brak rejestracji stawia je bowiem w innej (nierówno rządnej) sytuacji prawnej wobec podmiotów zarejestrowanych⁴⁴.

---

⁴¹ P. Kuczma, *Ubój rytualny jako prawo mniejszości narodowych w Polsce*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 5(33), s. 199.

⁴² R. Paprzycki, *Prawna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2015, s. XI.

⁴³ „Model relacji państwo – Kościół jest zbliżony do tego, który zastosowano w takich państwach jak Włochy czy Niemcy. Chodzi więc o państwa, w których idea oddzielenia Kościoła od państwa idzie w parze z uznaniem wielości wspólnych zadań, które łączą aktywność państwową i religijną”. D. Dudek, P. Stanisław, *Opinia prawna w sprawie wniosku grupy posłów o usunięcie krzyża z sali posiedzeń plenarnych Sejmu RP*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2011, nr 4(32), s. 93–94.

⁴⁴ P. Kuczma, *Prawa człowieka w zarysie*, Polkowice 2012, s. 92.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska 'Sacramentum Caritatis' o Eucharystii, źródle i szczyt życia i misji Kościoła*, Kraków 2007, nr 15.
- Bielecki M., *Wolność religijna Kościołów i związków wyznaniowych według regulacji polskiego prawa karnego*, „Nurt SVD” 2018, nr 2.
- Bieliński P., *Religijność w Europie*, <https://www.niedziela.pl/artukul/10660/Religijnosc-w-Europie>
- Boguszewski R., *Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego*, Komunikat z badań CBOS 2018, nr 147.
- Complak K., *Art. 25*, [w:] *Komentarz. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.
- Complak K., *Art. 53*, [w:] *Komentarz. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.
- Dudek D., Stanisz P., *Opinia prawna w sprawie wniosku grupy posłów o usunięcie krzyża z sali posiedzeń plenarnych Sejmu RP*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2011, nr 4(32).
- Garlicki L., *Art. 25*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, Warszawa 2007.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015.
- Kasiński M., *Wolność sumienia i wyznania jako dobro chronione w prawie administracyjnym (wybrane problemy)*, [w:] *Dobra chronione w prawie administracyjnym*, red. Z. Duniewska, Łódź 2014.
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008.
- Kuczma P., *Prawa człowieka w zarysie*, Polkowice 2012.
- Kuczma P., *Ubój rytualny jako prawo mniejszości narodowych w Polsce*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2017, nr 5(33).
- Matwiejuk J., *Zasady określające stosunek państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. M. Grzybowski, Białystok 2009.
- Łopatka A., *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii*, Warszawa 1995.
- Paprzycki R., *Prawna ochrona wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2015.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013.
- Piotrowski R., *Opinia na temat wniosku dotyczącego „wydania zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP”*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2011, nr 4(32).
- Sitarz M., *Zasada uprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*, „Kościół i Prawo” 2015, t. (4)17, nr 1.
- Szymanek J., *Konstytucyjna regulacja stosunków państwo-kościół (ujęcie komparatystyczne)*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 4.

Wieruszewski R., *Opinia na temat wniosku Klubu Poselskiego Ruch Palikota o wydanie zarządzenia nakazującego usunięcie krzyża łacińskiego, znajdującego się w sali posiedzeń Sejmu RP*, „Zeszyty Prawnicze BAS” 2011, nr 4(32).

Włoch W., *Wolność sumienia i religii jako „constitutional essentials”*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 1.